ڕێگەی دوور و سەخت و قاقڕی وەرگێڕان

وتووێژی تایبەتی حەوتەنامەی سیروان لەگەڵ وەرگێڕی بوواری فەلسەفە، سەعید کاکی

کاوان محەمەدپوور|

هەر وەک خۆی ڕایەک لە دانیشتنێکدا باسی کرد، “وەختێ بۆ یەکەم جار چاوم بە (مێژووی فەلسەفەی ڕاتلێج) کەوت، بەڕاست لێی تۆقیم!!”، ئەم تۆقان و ترسەی سەعید کاکی ڕەنگە لە نەستی بەکۆمەڵی(ناخودگاە جمعی) نووسەر و وەرگێڕی کوردەوە سەرچاوە بگرێت. واتە تۆقان و دڵەڕاوکە لە ڕێگەیەکی “دوور و سەخت و قاقڕ” بەناوی وەرگێڕانی کوردی. ڕەنگە هیچکەس نکۆڵی لەوە نەکا کە وەرگێڕانی-ئەویش وەگێڕانی دەقی فەلسەفی بۆ کوردی- کارێکی لە ڕادەبەدەر دژوارە، نەبوونی بنکە و داموودەزگای شیاو، نەبوونی
پشتیوانی زانستی و پێگەیەک و پێوەرێک بۆ وەرگێڕ کە پشتی پێوە ببەستێ تەنیا سووچێ لەم ڕێگە دژوارەیە.

سەعید کاکی ئەم ڕێگەیەی تا ڕادەیەک برێوە و بە وتەی خۆی وەک (مارکۆپۆلۆ) ئەم سەراوسەری کۆماری جیهانی فەلسەفەی بە چەندین ساڵ پێواوە، لە گەڕانەوەشدا گرینگترین سەرچاوەی مێژووی فەلسەفەی بە دیاری هێناوە، یان باشترە بڵێن، ئەم سەفەرەی بەزمانی کوردی بۆ ئێمە گێڕاوەتەوە، بەڵام نە لە زمانی خۆیەوە بەڵکوو لە زمانی فەیلەسووفە جیهانییەکانەوە، واتە بە کوردی پێمان دەڵێت: فەیلەسووفە جیهانییەکان چۆن باس لە فەلسەفە و چەمکەکانی دەکەن. ئەم گێڕانەوە و وەرگێڕانەی سەعید کاکی لانیکەم کەمێ لە دڵەڕاوکەی دۆخەکە کەم دەکاتەوە و ئێمە دەتوانین بڵێن سەرچاوەیەکی سەرەکیمان بە کوردی لە فەلسەفەی جیهانی هەیە و پێی دڵخۆش بین و بیکەینە پێگەیەک بۆ نووسین و وەرگێڕانەکانی‌تر، پێوەرێک بۆ ئەندێشە و بەرنامەکانی دواتر و هەوڵ بدەین پرسیاری‌تر لە پێناو بەرسازەکردنی جیهانێکی نوێ لە کۆمەڵگای کوردیدا بدۆزینەوە.

سەعید کاکی خەڵکی یەکێ لە گوندە خۆشەکانی شاری (سەقز)ە و ماستەری فەلسەفەی هەیە. چەند ساڵ وەک مامۆستای فەلسەفە لە زانکۆکانی هەرێمی کوردستان بووە و جگە لە وەرگێڕانی دە بەرگی (مێژووی

فەلسەفەی ڕاتلێج)، چەند وەرگێڕانیتری لەسەر ئێمانوێل کانت، فەلسەفەی ئەخلاق و هەروەها فەلسەفەی هاوچەرخ هەیە. یەکێ لە تایبەتمەندییەکانی سەعید کاکی ماندوونەناسی و بەردەوام بوونییەتی، ئەوەندە "ماندوونەناس" کە ئەگەر لە نزیکەوە بیناسی یان بێت باس کا چۆن کار دەکا، سەرت سووڕ دەمێنێت!، بەڵام هەرکەزانی تووشی سەرسووڕمان بوویت، خێرا بۆ قسەیەکی نەستەق و بەدەم پێکەنینەوە، تێتدەگەیەنێ: "لە ڕاستیدا کار کردن وەهایە و ئێمە لەبیرمان چۆتەوە کەواتە سەرسووڕمانی ناوێت". بۆ ئاشنایی زیاتر لەگەڵ دەخی گشتی وەرگێڕانی دەقی فەلسەفی بۆ کوردی و هەروەها وەرگێڕانەکانی بەڕێزیان، وتووێژێکمان لە حەوتەنامەی سیروان لەگەڵ ئەم وەرگێڕە ساز کردوە کە دەتوانن لە درێژەدا بیخوێننەوە.

***مێژوو و ڕەوتی وەرگێڕان بۆ کوردی وەک زۆربەی چەمکە ڕۆشنبیرییەکانی کورد، لەسەر خان و سەقامێکی تایبەت نەبووە، واتە خۆی وەرگێڕ بە هەوڵ و تێکۆشانی تاکەکەسی و، بە پشت بەستن بە توانستەکانی تاکییەوە، کاری وەرگێڕانی کردووە. بەڕای بەڕێزتان هۆی نەبوونی وەها ڕەوتێکی سەقامگیر و بەردەوام لەناو کورد-دا دەگەڕێتەوە سەر چی؟**

کۆمەڵێك هۆکاری هەیە، نەبوونی زانکۆ و ناوەندی ئاکادیمیکی و بەگشتی نەبوونی زانستە مرۆییەکانە. هێندە بەهای پێنادرێت. وەرگێڕان بۆیە بووە بە ئیشێکی تاکەکەسی زۆربەی لقەکانی زانستە مرۆییەکان بوونیان نییە تا خوێندکاری فەلسەفە یان بوارەکانی دیکە پەروەردە بکات. لە وڵاتانی ئێمە هێشتا زانستە مرۆییەکان لە دایك نەبووە، زانکۆش ناوەندێك نییە مەعریفە بەرهەم بهێنێت، سەیرێکی زانکۆی کەمبریج و ئۆکسفۆرد و زانکۆکانی دیکە بکە جگە لەوەی زۆربەی لقەکانی زانستە مرۆییەکانیان هەیە، بۆ خۆشیان دامودەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەیان هەیە و بە بەردەوامی کاری لێکۆڵینەوە دەکرێت.
بۆیە زانکۆ و ناوەندی بڵاوکردنەوە و سیمینار و گۆڤاری زانستی بەهێزیان هەیە، تەمەنی هەندێك لە گۆڤارەکان سەدساڵی تێپەڕاندووە! لایەنێکی دیکەش ئازادییە، زانستە مرۆییەکان پێویستی بە کۆمەڵگەیەکی کراوە هەیە، بۆ ئەوەی مرۆڤەکان سەربەستانە بیر بکەنەوە. بۆنموونە سەدەی هەژدە بەم دروشمەوە دەستیپێکرد و ئێستەش وتەیەکی مەزنە کەسێکی وەکوو کانت وتبووی (بوێرە بیر بکەوە). هەر بۆیە لە نەبوونی ئەم گرفتانەیە وەرگێڕان دەبێ بە کاری تاکەکەسی و

هەوڵی تاکەکەسی. تەنانەت ناوەندی وەها بەهێزیش نییە وەرگێڕ پەروەردە بکات.

***ئەگەر ئاوڕێک لەم مێژووە پچڕپچڕە بدەینەوە، یەکەم ئەزموونەکانی وەرگێڕانی دەقی فەلسەفی بۆ کوردی دەگاتەوە کەی و زیاتر لەسەر چ پاژێکی فەلسەفە وەستاوە؟**

کورد لە بواری وەرگێڕانی دەقی فەلسەفی، ئەزموونێکی ئەوتۆی نەبووە، چل ساڵ تێناپەڕێنێت. لە حەفتاکانی زاینی د.حەمید عەزیز مێژووی فەلسەفەی لە زمانی ئاڵمانییەوە کردبوو بە کوردی و چەند تێکستێکی فەلسەفی کانتی کردووەتەوە بە کوردی. لەم دواییاندا د.محەمەد کەماڵ دەستی دایە وەرگێڕانی زۆربەی دەقە فەلسەفییەکان بە زمانی کوردی. بەڵام کورد ئەزموونێکی کرچوکاڵی لە بواری وەرگێڕانی دەقە فەلسەفییەکان بۆ زمانی کوردی هەیە.

لە لایەکیتریشەوە کۆمەڵێك دەق کراوە بە کوردی وەکوو میتافیزیکی ئەرستۆ، کۆماری ئەفلاتوون، یان کۆبەرهەمەکانی ئەفلاتوون لە لایەن ئاوات ئەحمەد سوڵتان لە ئینگلیزییەوە کراوە. بوون و کاتی هایدیگەر، بوون و نەبووی سارتەر، فینۆمینۆلۆجی ڕۆحی هێگڵ، ڕەخنەی عەقڵی پەتی و کردێکی کانت لە ئاڵمانییەوە لە لایەن سۆران حەمە. ڕەوشتی سپینۆزا لە ئاڵمانییەوە لە لایەن شاهۆ عوسمان...... جگە لەوانەش، حەمید عەزیز کۆمەڵێ کاری لە زمانی ئاڵمانییەوە کردووە بە کوردی. هەندێك کاریش لە زمانی یۆنانییەوە کراوە بە کوردی و جگە لەمانەش لەزمانی فەڕەنسییەوە کار کراوە، دۆلۆز و فۆکۆ کاریان کراوە بە کوردی. لە زمانی عەرەبییەوە بە لێشاو مێژووی فەلسەفە و سەرچاوەی عەرەبی لە بواری فەلسەفە لەم (١٥) ساڵەدا لە هەرێمی کوردستان کراون بە کوردی. لە بواری فیزیا و زیندەوەرناسی و ڕۆمانە گەورەکانی دونیا کاری نایاب زۆر کراون بە کوردی، بەهۆی ئەوەی لە هەرێمی کوردستان سانسۆر لەسەر کتێب نییە، وەرگێڕ و نووسەر ئازادن لە نووسین و وەرگێڕانەکانیان.

***ڕەنگە یەکێك لە باسە هەرە سەرەکییەکانی وەرگێڕانی فەلسەفە بۆ کوردی، باس لە توانا و توانستی زمانی کوردی بێت. هەر وەک دەزانین بە گشتی دوو بووچوونمان لەم بارەوە هەیە، دەستەیەک دەڵێن فەلسەفە- بە تایبەت لە پاژە مۆدێڕنەکەی- ئێستەم و دژوارە بۆ کوردی بنووسرێت یان وەرگێڕێتەوە، (لەم دەستەیە هەمانە دەڵێت دژوار نییە بەڵکوو هەر ناکرێت)، دووەم دەستە، بە پاڵپشتی زاراوگەل و بنزاراوەکانی کوردی بە پێچەوانەوە بیر دەکەنەوە و دەڵێن بەکار کردنی**

بەردەوام لەسەر ئەم زمانە وەها کارێک دەڕێت. ئێوە خۆتان ئەم باسە چۆن تاوتوێ دەکەن؟

لە وەڵامی ئەم پرسیارە باشتر وایە لە ئەزموونی گەلانی دیکە کەڵکوەربگرین. سەردەمانێك ئەورووپییەکان بە زمانی لاتینی و فەڕەنسی دەیانووسی، ئاڵمانییەکان بە عەیبەیان دەزانی بەزمانی خۆیان بنووسن. بەڵام ئەوەی کە زمانی کوردی توانای وەرگێڕانی دەقە فەلسەفییەکانی نییە، زیاتر خۆ دەربازکردن لە بەرپرسیارییە لە ئاستی زمانی کوردی. تەمەڵی و خۆ دزینەوە لە کاری وەرگێڕان وەهای کردووە بڵێن زمانی کوردی توانای نییە. زمان دەسکردی مرۆڤە، زمانی ڕەها و کامڵ بوونی نییە.

زمان بە بیرکردنەوەی بەردەوام گەشە دەکات. زمانێك کە جگە لە هەندێك شێعر و حەقایەت تێنەپەڕیوە و لە بازنەیەکی داخراو بە بێ داهێنان دەسووڕێتەوە، چۆن دەتوانێ خاوەنی داهێنان بێت. زمانی کوردی دەتوانێ لە پتانسییەلەکەی خۆی کەڵکوەربگرێت. زمانی کوردی بە هۆی ئەوەی کە بن زاراوەی زۆرە، گەر لە سۆرانیدا کەمی بێنیت، دەتوانێ لە کرمانجی ژوور و خوارو کەڵک وەربگرێت. وەرگێڕان جگە لەوەی کە پێویستی بە باکگراوەندی زانستی هەیە، ئەزموونی بەردەوامیشە. هەندێك چەمك و دەستە وشە هەیە لە زمانەکانی دیکە، ئەزموونی ئەوانە و تایبەت بەوانە، زۆر جار وەرگێڕ ناتوانێ وشە بە وشە بیگوازێتەوە، پێویستە بە بێ دەسکاری بیگوازێنەوە ناو زمانی خۆمان و دواتر شەرحی بکەین، بەمە دەوترێت قەرزکردنی وشە لە زمانی یەکەم بۆ زمانی مەبەست. زۆر جاریش دەکرێ بە شێوەی تێگەیشتنی وەرگێڕان بکەین. لێرەدا وەرگێڕ زیاتر لە گەشتیارێك دەچێت کە دەیەوێ دوو کولتووری نامۆ لە یەکتر، پێکەوە بناسێنێت. هاوشێوەی مارکۆ پۆلۆیە!.

***ئەو باسە بۆ ئێمە دەبێت وەرگێڕان یەکێك لە گرینگترین باسەکانە بۆ تێکەڵ بوون لەگەڵ پرسیارگەلی جیهانی، بەڵام بەتەنیا وەرگێڕان ناتوانێ شوێنگەی ئێمە (وەکوو کورد) لە ئەندێشەی جیهانیدا دیاری بکا. بەڕای ئێوە چۆن دەتوانین ئەم ئەندێشەیە لە لایەن وەرگێڕانەوە بۆ ئێمە دێت، لەگەڵ کولتوور و فەرهەنگی ڕۆشنبیریمان ڕێکی خەین و لانیکەم لە هەوڵی دەرکەوتەکی نوێ بۆ خۆمان بین؟ دەرکەوتەیەک کە گشت پاژەکانی زانستە مرۆییەکان بگرێتەوە؟ واتە پێویستمان بەچی هەیە تا سیاسەت و فەلسەفە و ماف و زانست و پرسیاری نوێ بەرهەم بێنین؟**

پرسیارەکە بڕێك ئاڵۆزە، من لە چەمکی ئەندێشەی جیهانی تێناگەم!

وەرگێڕ یان نووسەر پێویست بەوە ناکات بیر لە ئەندێشەی جیهانی بکاتەوە.
زۆربەی دەقە زانستییەکانی دونیا بە ئینگلیزی دەنووسرێت، باشتر وایە کورد هەوڵی ئەوە بدات سەد ساڵ کاری وەرگێڕان بکات، بۆ دەوڵەمەندکردنی مەعریفەی خۆی بەزمانی ئینگلیزیش بنووسێت. بە هۆی فرەلایەنی پرسیارێکە، وەڵامدانەوەشی بۆ چوارچێوەی گەلێك زەحمەتە. بە لۆجیکی شیکاری پرسیارەکە لێك بدەینەوە پرسیاری یەکەم لەگەڵ پرسیاری کۆتایی یەکناگرێتەوە. ئێمە دەبێ تا ئەو جێگەی دەکرێت وەرگێڕان و نووسەرانێك پەروەردە بکەین، زۆربەی زمانە زیندووەکانی دونیا فێر بکرێن و بە نووسین و وەرگێڕان زمانەکەی خۆیان دەوڵەمەند بکەن. ئەم کارە کاتبەرە. زۆربەی ئەم کارانە لە ڕێگەی ناوەندی ئاکادیمیکی زانستییەوە دەکرێت، بتوانێ لەگەڵ زانکۆ گەورەکانی دونیا پەیوەندی ساز بکات و بتوانێ لە ئەزموونی ئەوان کەڵکوەربگرێت. لە بواری زانست و سیاسەت و فەلسەفە و ئەدەبیات و...... ئەرووپییەکان ئەزموونێکی (٢٥٠٠) ساڵەیان هەیە و زیاتر لە چەندین زمانی زانستییان هەیە. بەڵام ئێمە ئەو ئەزموونەمان نییە، سەدان ساڵی دەوێ! هەمووی ئەمانە بە سیستەم دەکرێت و بە هەوڵی تاکە کەسی ناکرێت!.

***با بێینە سەر ئەزموونەکانی بەڕێزتان لەسەر وەرگێڕان، ئەوە جیا لەکاری بەنرخی (مێژووی فەلسەفەی ڕاتلێج) و چەند کتێبی تر، لە هەوڵی تەرجەمەی (مێژووی فەلسەفە)ی کاپلستۆن بوون، ئەوەندەی بیرم بێت، چەند بەرگیشتان لێ تەرجەمە کردووە. کاپلستۆن جیا لە فەیلەسووف، قەشەیەکی کاتۆلیک بووە و بە گوێرەی کارناسان ڕواڵەتی ئاینی بەسەر ناوەڕۆکی کتێبەکەیەوە دیارە، بەڵام (مێژووی فەلسەفەی ڕاتلێج) وەها نییە. ئایا بۆ وەرگێڕانی کوردی وەهای بەناچن کە کارەکەی کاپلستۆن سانا و ساکارتر بێت؟ ئەگەر دەکرێ جیاوازی وەرگێڕانی ئەم دووانەمان بۆ باس بکەن.**

ئەم پرسیارە ڕێك پەیوەندی بە کارەکەی منەوە هەیە و وەکوو پرسیاری پێشوو نییە، کاری تیمێکی شارەزایە وەڵامی ئەوەی پێشوو بدەنەوە!.
کاتێك بکالریۆس(لیسانس) بووم عاشقی مێژووی فەلسەفە بووم، لام وابوو مێژوو بۆ ئێمە و بەتایبەتی مێژووی فەلسەفە ڕێگەیەکە بۆ دەسپێکی بیرکردنەوە و ناساندنی مێشکە گەورەکانی مێژوو، ئەوەی کە بە چ شێوازێك بیریانکردووەتەوە و کولتوورسازبوون و کۆمەڵگایەکی عەقڵانییان ساز کردووە. مێژووی فەلسەفە چۆنیەتی پرسیارەکان و کێشەی فەیلەسووفەکانمان بۆ ڕوون دەکاتەوە و پرسیارمان بۆ ساز

دەکات. بۆچی ئێمە بیرمان نەکردۆتەوە؟ کێشەکانی ئێمە چییە؟. من بەم شێوەیە مێژووی فەلسەفەم خوێندووەتەوە. مێژووی فەلسەفەکان زۆر و زەوەندەن و هەرکامیان تایبەتمەندی خۆیان هەیە، لە بیرمان نەچێ مێژووی فەلسەفە لقێك لە فەلسەفەیە و زۆربەی وڵاتانی دونیا فەلسەفەکەیان بە هێز دەخوێنرێت.
لە پێشدا (مێژووی فەلسەفە)ی ڕاسل-م خوێندەوە، کتێبێکی زمانێکی سادە و خۆشی هەیە، بەڵام زۆر زانستی نییە، هۆکارەکەش ئەوەیە ڕاسل زۆر کەسی بە فەیلەسووف نەزانیوە و داوەرییەکی باشی نەکردووە. چونکە ڕاسل سەربە ئەتۆمیزمی لۆجیکییە، وەکوو لقێك لە فەلسەفەی شیکاری، ئەو کەسانی وەك شۆپنهاوەر و هایدیگەری بە فەیلەسووف نەزانیوە! دواتر (مێژووی فەلسەفە)ی مستەفا مەلەکیان-م خوێندەوە، ئەویش زۆر زانستی نەبوو، تەنیا لاپەڕەیەکی لەسەر هیگڵ نووسیبوو!!، هەڵبەت بۆ سەرچاوەناسی و شیکردنەوەی هەندێك فەیلەسووف باش بوو، بەڵام بە گشتی ئاستی نزمە. دواتر (مێژووی فەلسەفە)ی ئیمیل برەیە-م خوێندەوە، مێژووی فەلسەفەیەکی فەڕەنسەییە و زۆر بە باشی نووسراوە و بە پێی سەدە نووسراوە و دوو بەرگی فەلسەفەی یۆنانە، بەرگێکی سەدەی ناوەڕاستە و سەدەی ١٧ و ١٨ و ١٩ و ٢٠ لە لایەن کەسانی زۆر پسپۆر کراوە بە فارسی. خوێنەر دەتوانێ سوودی لێ وەربگرێت. برەییە(Émile Bréhier) بۆ خۆی فەیلەسووف بووە و مێژووی فەلسەفەیەکی زانستی نووسیوە. لە دونیای ئینگلیزی زمان مێژووی فەلسەفە بە شێوازی جۆربەجۆر نووسراون.

مێژووی فەلسەفەی سەدەی بیستەم یان مێژووی فەلسەفەی نوێ…، بەڵام لە ناو مێژوو فەلسەفەکان ئەوەی ناوبانگی دەرکردەوە (مێژووی فەلسەفە)ی فریدریك کاپلستۆنە لە (١١) بەرگدا کۆکراوەتەوە. کاپلستۆن لە لایەن کڵێساوە ڕادەسپێردرێت مێژووێك بنووسێت بۆ ئەوەی قشەکان ئاگایان لە زانست و مەعریفەی سەردەمی خۆیان بێت و لە مەعریفە دوور نەکەونەوە. ئەم مێژووە لە ئێراندا، لە نۆ بەرگدا بڵاو کراوەتەوە. بەرگی (١٠) زۆر دەمێکە کراوە بە فارسی و لە بازاڕدا نەماوە، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوە وایان دەزانی هەر ئەم نۆ بەرگەیە!.

من لە وەختی خۆیدا ئەو دەبەرگەم هەموو ساڵێك جارێك دەخوێندەوە هەندێك لە بەرگەکانم لەگەڵ ئینگلیزییەکەی بەراورد دەکرد. کەسانی شارەزا وەریانگێڕاوەتەوە. بیست ساڵی پێچوو کراوە بە فارسی!، تایبەتمەندی ئەوەیە، چڕوپڕتر لە برەییە و مێژووەکانی دیکە نووسراوە و دیارە کاپلستۆن زانیاری قووڵی لەسەر مێژووی فەلسەفە

بووە. گەر سەرنجی بدەیت دەزانی کاپلستۆن بەرگێکی بۆ یۆنان تەرخانکردووە! بەڵام دوو بەرگی لەسەر سەدەی ناوەڕاست نووسیوە، ئەمەی فەلسەفە نییە و لاهووتە[تیۆلۆجییە].
بەرگی (٤، ٥، ٦، ٨) زۆر بە باشی نووسراوە و قووڵ نووسیویەتی، بەشی (کانت)ەکەی تایبەت نوووسیوە و سەرچاوە ناسییەکی بە پێزی هەیە و دیارە زۆری پێوەی ماندوو بووە. بەڵام بەرگەکانی دیکەی هێندە بە چڕوپڕی نەنووسیوە، فەلسەفەی ئاڵمان و یۆنان و فەلسەفەی هاوچەرخەکەی چڕوپڕ نین. لە بەرگی (٨) بێرتراند ڕەسڵی بە باشی لێکداوەتەوە و ڕاسڵ خۆی دانیپێدا ناوە.

من دوای چەندین جار خوێندنەوەی ئەم مێژووانە سەرنجی تێبینییەکانم دەدا، ئەوانەی ڕەخنەگر بوون یان ئەوەی دواتر کاپلستۆن خۆی باسی دەکات. لە پێشەکی بەرگی یەک (فەلسەفەی یۆنان و ڕۆم) کاپلستۆن دەڵێ، "نووسەر دەبێت بۆ نووسینی فەلسەفە بیروبۆچوونی خۆشی دەرببڕێت"، بۆیە پرسیارەکان لەم مێژووی فەلسەفانەدا، پرسیاری فەلسەفی نین، زیاتر پرسیاری کەسێکی ئایینیە!. زیاتر کەڵکەڵە و دڵەڕاوکێی خۆیەتی وەکوو قشەیەك نەك فەیلەسووفێك، بۆیە پرسیارە ئایینەکانی ئەو سێبەر بەسەر پرسیارە فەلسەفییەکان دەکێشێت و زۆرجار لە تەوەرە فەلسەفییەکان دەرباز دەبێت و دەق بە لاڕێدا دەبات. دواتر کاپلستۆن دان بەم هەڵەیەی خۆی دەنێت و دەڵێ "نووسەر نابێ بۆچوونی خۆی لە نووسراوەکاندا بەکار بێنێت".
جگە لەم مێژووانە، کۆمەڵێك مێژووی فەلسەفەی دیکە هەیە کە بەشێوازی بابەتی نووسراون، واتە لە بابەتەکانەوە دەچنە ناو مێژووی فەلسەفە، یەکێکیان (مێژووی فەلسەفە)ی کەمبریجە، کە زۆر تایبەتە. مەبەست لە بابەتی ئەوەیە، فەلسەفەی یۆنانیان بەم شێوەیە نووسراوە، ئاکار، لۆجیك، سیاسەت، هونەر، تیۆریناسین، میتافیزیك لە یۆنان و بەم شێوەیە سەدەکانی دیکەیان لێکداوەتەوە و مێژووی فەلسەفە لە نووسینی ئانتۆنی کێنی بە شێوەی مێژووی فەلسەفەی کەمبریج نووسراوە، بابەت پێوەرە و فەیلەسووف پێوەر نییە.

بینەوە سەر مێژووی فەلسەفەی کاپلستۆن! کاتێك دەستم دایە مێژووی فەلسەفەکە بڕیار بوو وەکوو گرێبەستێك لە لایەن زانکۆی سەلاحەدین(هەولێر) وەریبگێڕمەوە و بۆ ئەمەش مامۆستا (ڕێبوار سیوەیلی) دەسپێشخەر بوو، لە ڕاستیدا پێشنیارەکە لە لایەن ئەوەوە بوو. بەڵام هەندێك لە مامۆستاکان پشتگیرییان نەکرد!. لەو ماوەیەدا سەرقاڵی وانە وتنەوە بووم، سەرچاوەکانم زۆربەیان خوێندبوو و دەمزانی کامە سەرچاوە بۆ وەرگێڕان باشە. مێژووی

فەلسەفەی ڕاتلێج لەو کاتەدا دوو بەرگی لە لایەن دەزگای چشمە کرابوو بە فارسی. دواتر دەزگای حێکمەت دەستیانکرد بە وەرگێڕانی. من هەر دوو وەرگێڕانەکانم هەبوو و تەنانەت سەرچاوە ئینگلیزییەکەشی لەبەردەستدا بوو. کاتێك بەرگی (١٠)ی ڕاتلێج کرا بە فارسی خوێندمەوە و بە باشم زانی بیکەمەوە بە کوردی.

تایبەتمەندی ئەم مێژووانە بە بەراورد لەگەڵ مێژووەکانی دیکە ئەوە بوو لە ساڵی (١٩٨٠) دەسکرابوو بە نووسینی و بە شێوەی تیمی کاری لەسەر کرابوو. دووبەرگی لەسەر فەلسەفەی یۆنان بوو و هەر بەرگێکی لانیکەم لەلایەن دە کەسایەتی شارەزا و و پسپۆڕی یۆنانی نووسراوە و نووسراوەکان لە لایەن دوو ئیدیتۆری سەرەکی زنجیرەکە هەڵەچنی کراوە و هەرکامیان بۆ خۆیان فەیلەسووفن و خاوەن کۆمەڵێك بەرهەمی فەلسەفی نایابن، ئەو دوو ئیدیتۆرە، (شانکەر) فەیلەسووفی زانست و (پارکینسۆن) پسپۆڕی فەلسەفەی سپینۆزا و نووسەری ئینسکلۆپیدیای فەلسەفەیە. ئەم نووسراوانە لە کۆتایدا لە لایەن هەڵەچنی سەرەکی و بەناویی ئەو پێشەکی بۆ نووسراوە.

هەڵەچنی سەرەکی بەرگی یەکەم (سی.سی تایلۆر)، پڕۆفیسۆری خانەنشینی فەلسەفەی یۆنان لە ئۆکسفۆڕدە. جگە لەوەش پێشەکی بۆ هەموو بەرگەکان نووسراوە و بە پێچەوانەی مێژووەکانی دیکە بۆ هەر بەرگێك کڕۆنۆلۆجی دانراوە و هەموو ڕووداوەکانی ئەو سەدەیە بۆ کورتی تۆمارکراوە!. جگە لەوەش بۆ هەموو بەرگەکان فەرهەنگێکی شیکارانەی فەلسەفی دانراوە. شێوازی نووسینەکانیش وەهایە هەر نووسەرێك لە ناو دەقەکانی یۆنان بە لێکدانەوە لە بۆچوونی فەیلەسووفەکان، بۆچوونە فەلسەفییەکانی لەگەڵ ئەم سەردەمە بەراورد کردووە. خوێنەر تێدەگەیەنێ فەلسەفەی ئەفلاتوون، ئەرستۆ، کانت، هیۆم، هایدیگەر. چی دەڵێن و پرسیارە فەلسەفییەکانینا چی بووە، کامە شوێن لەم فەلسەفانە کۆن و کامە نوێیە و کامە پرسیاری فەلسەفی ماوەی بەسەرچووە. ئەم مێژووانە لە چێشنی خۆیاندا بێوێنەن و لە ماوەی چوار ساڵدا هێنامەوە سەر زمانی کوردی.

مێژووی فەلسەفەی کاپلستۆن بۆ خوێندکارێکی ساڵی یەکەمی فەلسەفە باشە، بەڵام ڕاتلێج جگە لەوەی کە نوێیە، زۆربەی فێرگە و ڕێبازەکانی سەدەی بستەمی بە چڕوپڕی لێکداوەتەوە کە لە سەردەمی کاپلستۆن ناو نەبوون. لە دوای کاپلستۆن فەلسەفە گۆڕانکارییەکی قووڵی بەسەردا هاتووە و بابەتەکانیش گۆڕدراون و تەنانەت لێکۆڵینەوەی باشتریشی لەسەر کراوە. دووبەرگی ڕاتلێج لەسەر یۆنانە، بەرگێکی سەدەی ناوەڕاستە، بەرگێکی عەقڵخوازی سەدەی

حەقدەیە، بەرگێکی فەلسەفەی ئەزموونی و ڕۆشنگەرییە. بەرگی ئایدیالیزمیی ئاڵمانییەکەی زۆر تایبەتە و زانستیتر لە بەرگی (٧) کاپلستۆن نووسراوە. بەرگی حەوتەمی ڕاتلێج سەدەی نۆزدەی باشتر لێکداوەتەوە. لە نایابترین بەرگەکانی واتە بەرگی (٨) فەلسەفەی قارەیی، لە دونیای ئینگلیزی زماندا بێوێنەیە. بەرگی (٩) و (١٠) هەموو فەیلەسووف و ڕێبازەکانی سەدەی بیستەمی لێکداوەتەوە. لەم زنجیرەیەدا سێ بەرگ بۆ فەلسەفەی هاوچەرخ تەرخانکراوە، بەڵام کاپلستۆن بەرگێکە. تایبەتمەندی مێژووی فەلسەفەی ڕاتلج لەوەدایە، بۆ هەر بەرگێك بەشێك بۆ زانست تەرخانکراوە، وردتر و قووڵتر و زانستییانەتر لە مێژووەکانی دیکە نووسراوە.

- **بەڕاستی کارێکی قورس و بەهێزە، دیارە وەرگێڕانی وەها کارێک بۆ کوردی دژواری و شەونەخوونی تایبەتی دەوێت!. لە وەرگێڕانی مێژووی فەلسەفەی ڕاتلێج، خۆتان وشەکانتان بۆ کوردی دادەڕژت یان لە وەرگێڕانەکانی‌تریش کەڵکتان گرتووە؟ زیاتر مەبەستم چۆنییەتی پرۆسەی وەرگێڕان لای بەڕێزتانە.**

من لە کاردا بە تەواوەتی پڕاگماتیستم، بەردەوام کار دەکەم، هەست دەکەم بۆ مردن کات زۆر! ئەزموونی وانە وتنەم بوو و دەقە وەرگێڕاوەکانم دەخوێندەوە و جگە لەوەش حەمید عەزیز و محەمەد کەماڵ و کەسانی دیکەش کاری فەلسەفییان بوو و وەکوو سەرچاوە بەکارم دەهێنا و پشتم بەستبوو بەوان و لە زۆر شوێنیشدا خۆم وشەم داتاشیوە.

وەرگێڕ بەردوام وشەی نوێ دێنێتە ناو زمان و ئەوە شتێکی ئاساییە. وەرگێڕانی من بەم شێوازە بوو، جگە لە ئەزموونی مامۆستایەتی و هەروەها خوێندنەوەی بەردەوام لە بوواری فەلسەفەدا، بۆ وەگێڕانی ئەم کارە، دەقی وەرگێڕدراوی فارسی دەزگای (حکمت) و (چشمە)م لەبەردەستدا بوو و سەرچاوە ئینگلیزییەکەشم بەکارهێناوە. هەر بەرگێکم لە سێ مانگ و نیو کردووەتەوە بە کوردی و دراوە بە هەڵەچن و دواتر دیزاینەر کاری لەسەر کردووە. ڕۆژێ زیاتر لە دە سەعاتی بێوچان وەرگێڕانم کردووە. هیچ ئێش و کارێکم نەبووە جگە لە وەرگێڕانی ئەم دە بەرگە نەبێت. زۆر جار بۆ تێگەیشتن لە بابەتێك لە باوکگراوەندی خوێندی خۆم و سەرچاوەکانی زانکۆ کەڵکم وەرگرتووە و جاری وەها هەبووە هەندێك لە چەمکەکان نامۆ بوون ناردوومە بۆ مامۆستاکان و بەکەڵکوەرگرتن لە سەرچاوەکانی ئەوان چەمکەکانم داناوەتەوە.

له ڕۆژهه‌ڵات کەسی وەهام نەدەناسی زاڵ بێ بەسەر زمانی کوردی و کاری جدی لە بواری فەلسەفە بە کوردی هەبێت! کەسانێکە پاڵپشتی کارەکە بوون، لە یەکەم هەنگاودا دەزگای جەماڵ عیرفان بە تایبەتی د.تەها ڕەسووڵ زۆر پشتگیری کردم، دواتر د. محەمەد کەماڵ لە تەواوەی ئەم بەرگانە یارمەتیدەرم بوو بۆ وەرگێڕانی دەستەوشە فەلسەفییەکان و وشە لاتینییەکان. لە بەرگی دە و فەلسەفەی زمان. د. بەختیار سەجادی زۆر یارمەتیدەر بوو. سپاسی هەموویان دەکەم. هەروەها ، کاك هاوار نەسرەدین هەڵەچنی بەرگەکان و باخان ئەحمەد بۆ ڕێنووسی کوردی یارمەتیدەرم بوون و سپاسی هەموویان دەکەم.

- **باسی ئەوەتان کرد کە ئەزموونی وانە وتنەوەی فەلسەفە لە زانکۆی سەلاحەدینی هەولێرتان هەیە، ئایا بە شێوەی ئاکادیمی بەرنامە و پرۆگرامێک بۆ وەرگێڕانی دەقی فەلسەفەی بۆ کوردی لەم زانکۆیە یان بە گشتی زانکۆکانی هەرێم هەیە؟**

نە بەداخەوە زمانی کوردی ئەزموونێکی وەهای بۆ بوواری فەلسەفە نەڕەخساوندوە، بەداخەوە پلان و بەرنامەیان نییە! زۆربەشیان نازانن فەلسەفە بەری بە کوێوەیە!. دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەیان کەسانی دلسۆزی تێدایە، گرنگی بە کاری فەلسەفی دەدەن، لە زانکۆکانی ڕانییە و هەولێر فەلسەفە هەیە، بەڵام مامۆستای پسپۆڕ کەمە کە هەم زاڵ بێ بەسەر فەلسەفەدا و هەم زمانی کوردی بەباشی بزانێ! کێشەیەکی دیکەش ئەوەیە، فەلسەفە دەبێ لە ناوەندی و دوو ناوەندی[دەبیرستان] بخوێنرێت.

لە تەواوی خوێندنگەکانی دونیا جگە لەم وڵاتە دواکەوتووانەی دەوروبەر نەبێ فەلسەفە بە پلانداڕێژراو لە خوێندنگەکان دەخوێنرێت و کتێبی باش و گۆڤاری تایبەتیان هەیە. گەر سەیرێکی (ئایکۆن بوك) هەنگاوی یەکەم بۆ فەلسەفە[چاپی شیرازە هەندێکی وەرگێڕاوەتەوە]) بکەیت، زیاتر لە دووسەد سەرچاوەی فەلسەفی بۆ منداڵانی تەمەن (٨) ساڵ تاکوو مێرمنداڵی (١٥) ساڵان هەیە. نوسەرەکانیشیان مامۆستای ناوەندین کە ئەم کتێبانەیان نووسیووە. بە پێی هەر تەمەنێك دونیایەك کتێب و سەرچاوەیان هەیە. تەنانەت سەیری کۆتاییەکانی سەدەی ناوەڕاست بکەیت هێندە کەڵکەکە بوومیمەعریفەیان هەیە، بۆ (٣٠٠) ساڵی دیکە ناتوانین بیکەینەوە بە کوردی!. ئێمە زۆر لە دواین!. بە هەندێك

حیکایەت و شێعری سەرەتایی زمان گەشە ناکات. دەبێت تەواوی بووارەکانی مەعریفە پێکەوە گەشە بکات. بە داخەوە جگە لە هەوڵی تاکەکەسی و کەسانی دڵسۆز نەبێت کەس کار ناکات. ئێمە خەوتووین و زەمانی زۆری دەوێ لەم خەوە قورسە ڕاچڵەکێین.

***وەکوو دوایین پرسیار، پێشنیاری بەڕێزتان بۆ باشکردنی دۆخی وەرگێڕان بە تایبەت وەرگێڕانی فەلسەفی چییە؟**

کرانەوەی بەشی فەلسەفە بە زمانی کوردی، بەکارهێنانی کەسانی شارەزا و پسپۆڕ لە بوواری فەلسەفە و زمانی کوردی، جگە لەوەش ناوەندێك بکرێتەوە بۆ کار لەسەر وەرگێڕانی دەقە فەلسەفییەکان بۆ زمانی کوردی، ئەمەش سەرمایەی گەورەی دەوێ. ئەمە ڕێگەیەکی بنەڕەتییە، ئەگینا هەوڵە تاکەکەسییەکان دەمێنێتەوە!.